

Νεκταρία Βέμη, Χαράλαμπος Αλεξόπουλος

Εξελιξείς στην εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων στο νομό Αχαΐας: στάσεις των εκπαιδευτικών

Τα τελευταία χρόνια καταβάλλεται σημαντική προσπάθεια τόσο από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. και το Πρόγραμμα «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο», όσο και από άλλους φορείς για την προσέλευση και τη φοίτηση όλων των τσιγγανοπαίδων στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο, με στόχο την εξάλειψη του σχολικού αποκλεισμού και στη συνέχεια του κοινωνικού αποκλεισμού, όσον αφορά στην ευαίσθητη κοινωνική ομάδα των Τσιγγάνων. Τα αποτελέσματα της παραπάνω προσπάθειας είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιητικά και ο αριθμός των τσιγγανοπαίδων που φοιτούν στα δημοτικά και νηπιαγωγεία της χώρας αυξήθηκε και αυξάνεται συνεχώς.

Ωστόσο, παραμένουν άλυτα κάποια προβλήματα, όπως η εποχιακή διαρροή και η επανάληψη των τάξεων και θα παραμένουν άλυτα όσο δε θα μπαίνουν σε προτεραιότητα ζητήματα, όπως η σταθερή απασχόληση στον τόπο διαμονής και κατ' επέκταση η μόνιμη στέγαση των Τσιγγάνων.

Επιπλέον, διαπιστώσαμε ότι η σημαντικότητα που έχει η ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο για την ευρύτερη κοινωνία δεν έχει γίνει κατανοητή, όχι μόνο από τους απλούς πολίτες αλλά και από επίσημους φορείς της Πολιτείας και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περίπτωσης αυτής απετέλεσε η αντίδραση του προέδρου της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας του Δήμου Μόβρης, ο οποίος μας απαγόρευσε να συγκαλέσουμε πάλι στο μέλλον συνέλευση των γονέων των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, επικαλούμενος λόγους «υγιεινής και τάξης». Αξιοσημείωτο είναι δε ότι το κυρίαρχο αίτημα του Δήμου είναι η ίδρυση Αστυνομικού Τμήματος στα Σαγέικα.

Ένα άλλο δείγμα της αρνητικής αντίληψης των μη Τσιγγάνων πολιτών σχετικά με την παρουσία Τσιγγάνων στην κοινότητα αποτελεί η περιοχή των Φαρρών. Εκεί ο Δήμος αναζητά επίμονα έκταση για την εγκατάσταση των Τσιγγάνικων οικογενειών εντός του χωριού, όμως οι ιδιοκτήτες διστάζουν να πουλήσουν, φοβούμενοι ότι θα υποβαθμιστεί η υπόλοιπη περιουσία τους. Παρ' όλα αυτά αξίζει να αναφερθεί ότι η φοίτηση των τσιγγανοπαίδων της περιοχής είναι αρκετά ικανοποιητική. Ενδεχομένως, ο μικρός αριθμός των τσιγγανοπαίδων της περιοχής να έχει επενεργήσει θετικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Επειδή δε θέλουμε να είμαστε μονόπλευροι ως προς τις διαπιστώσεις μας, αναφέρουμε ότι στην περιοχή των Βραχνεϊκών, παρά τη συνεχιζόμενη παρέμβαση από το Δήμο και άλλους φορείς, οι Τσιγγάνοι γονείς αν και έκαναν κάποια θετικά βήματα για την εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών τους, στη συνέχεια με τις πρακτικές τους συνηγορούν στη διαρροή τους από το σχολείο.

Σχετικά με το θέμα της φοίτησης των τσιγγανοπαίδων, παρουσιάζονται στην πράξη πολλά προβλήματα και παραλείψεις, με συνέπεια ένας μεγάλος αριθμός τσιγγανοπαίδων σχολικής ηλικίας να παραμένει εκτός εκπαιδευτικής διαδικασίας και επίσης μεγάλος αριθμός να παρουσιάζει μειωμένη επίδοση ή να εγκαταλείπει το σχολείο.

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική κατάσταση των Τσιγγάνων. Στο σχολείο τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τους δασκάλους και μαθητές, που αποτελούν κομμάτι της κοινωνίας των «μη Τσιγγάνων» και συνήθως είναι φορείς των προκαταλήψεων που τη διέπουν.

Οι εκπαιδευτικοί, πολλές φορές χωρίς καμιά προετοιμασία από τη βασική τους εκπαίδευση και την επιμόρφωσή τους, καλούνται να ανταποκριθούν στις δυσκολίες της εκπαίδευσης μαθητών με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Σκοπός της μελέτης είναι καταγράψει τις εμπειρίες των εκπαιδευτικών, που είναι οι καθημερινοί αποδέκτες των προβλημάτων, που προκύπτουν από την προσπάθεια ένταξης των τσιγγανοπαίδων στη σχολική πραγματικότητα. Γίνεται προσπάθεια διερεύνησης των στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι σε Τσιγγάνους μαθητές.

Στοχεύουμε σ' αυτήν τη διερεύνηση και καταγραφή γιατί, το αν τελικά το σχολείο μπορέσει να ξεπεράσει τα εμπόδια που θα συναντήσει θα εξαρτηθεί, σε μεγάλο βαθμό, από τη θέση που θα υιοθετήσουν οι εκπαιδευτικοί.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 2002 στο νομό Αχαΐας. Το δείγμα αποτελείται από εξήντα δασκάλους της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που υπηρετούσαν τη σχολική χρονιά 2001-02 στο Ν. Αχαΐας. Το δείγμα δεν επιλέχτηκε με κάποια μέθοδο, που θα επέτρεπε την εξαγωγή συμπερασμάτων, αλλά μπορεί να καταδείξει τάσεις και να αποτελέσει βάση για περαιτέρω προβληματισμό και έρευνα των εκπαιδευτικών θεμάτων, που αφορούν τσιγγανόπαιδες.

Το δείγμα επιλέχτηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχει ίσος αριθμός εκπαιδευτικών που έχουν εργαστεί ή εργάζονται με τσιγγανόπαιδες και αυτών που

δεν έχουν εργαστεί κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής τους σταδιοδρομίας, καθώς και ίδιος αριθμός γυναικών και αντρών. Χρησιμοποιήθηκε ανώνυμο ερωτηματολόγιο που περιείχε 20 ερωτήσεις από τις οποίες οι 19 ήταν κλειστού τύπου και 1 ανοιχτού.

Ο τρόπος ένταξης των τσιγγανοπαίδων στο εκπαιδευτικό σύστημα ήταν ένα από τα πρώτα ερωτήματα του ερωτηματολογίου.

Οι απαντήσεις καταγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1			
Τρόπος ένταξης των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο	ΣΥΜΦΩΝΩ	ΟΥΤΕ Δ. ΟΥΤΕ Σ.	ΔΙΑΦΩΝΩ
«Ειδικά Σχολεία» μόνο για τσιγγανόπαιδες (αμιγή σχολεία)	27,4%	11,8%	60,8%
Τάξεις υποδοχής	48,9%	21,5%	29,6%
«Ειδικές τάξεις» (αμιγή τμήματα τσιγγανοπαίδων)	47,1%	15,1%	37,8%
Πλήρης ένταξη στις «κανονικές» τάξεις,	44,2%	9,6%	46,2%
Διδασκαλία σε κινητές σχολικές μονάδες μέσα στους καταυλισμούς	26,5%	16,3%	57,2%

Θα περίμενε κανείς ότι το ποσοστό των εκπαιδευτικών που θα συμφωνούσε στην πλήρη ένταξη των τσιγγανοπαίδων στις «κανονικές τάξεις» θα ήταν μεγαλύτερο εξαιτίας και της θέσης της επιστημονικής κοινότητας τα τελευταία χρόνια για τον περιορισμό των «ειδικών σχολείων» και των «ειδικών τάξεων», όπως ονόμαζαν στις συζητήσεις μας στη μεγάλη τους πλειοψηφία τα αμιγή σχολεία και τμήματα τσιγγανοπαίδων, οι εκπαιδευτικοί. Παρόλα αυτά, ένα μεγάλο ποσοστό τους, που αγγίζει το 50%, αντιδρά σε μια τέτοια προοπτική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δάσκαλοι που έχουν εργαστεί με τσιγγανόπαιδες συμφωνούν, σε ποσοστό 58%, στην πλήρη ένταξή τους στις «κανονικές τάξεις», ενώ το αντίστοιχο αυτών που δεν έχουν εργαστεί συμφωνούν σε ποσοστό 30%.

Η περιθωριοποίηση των Τσιγγάνων οφείλεται κατά τους εκπαιδευτικούς, στους λόγους που καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2	
Βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας γιατί:	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΟΥ ΣΥΜΦΩΝΕΙ
Η κοινωνία μας είναι ρατσιστική	50%
«Έτσι είναι αυτοί δεν αλλάζουν»	54,7%
Δεν τους αρέσει ο δικός μας τρόπος ζωής	62,3%
Φοβούνται την απόρριψη από τη δική τους κοινωνία	46%
«Δεν ξέρουν γράμματα»	54%
Δεν τους βοηθάει η Πολιτεία	71%

Θεωρούμε σημαντικό να σχολιάσουμε το γεγονός ότι το 50% των εκπαιδευτικών πιστεύει ότι τη κοινωνία μας είναι ρατσιστική, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό, που ξεπερνά το 70%, θεωρεί υπεύθυνη την Πολιτεία που δεν τους βοηθά.

Στον επόμενο πίνακα αξίζει προσοχής το γεγονός ότι το ένα τρίτο των εκπαιδευτικών (32,7%) πιστεύει ότι δεν πρόκειται να αλλάξει τίποτα όσον αφορά στη φοίτηση των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, ενώ ένας στους πέντε ότι η κατάσταση θα χειροτερέψει. Υπάρχει όμως και ένα μεγάλο ποσοστό, που υπερβαίνει το 90%, που πιστεύει ότι, αν λυθεί το οικιστικό πρόβλημα, οι προοπτικές φοίτησης θα είναι πολύ καλύτερες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3	
Προοπτική τσιγγανοπαίδων στο σχολείο	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΟΥ ΣΥΜΦΩΝΕΙ
Δεν πρόκειται να αλλάξει τίποτα	32,7%
Σε 10 χρόνια η μαθητική τους διαρροή θα περιοριστεί σημαντικά	61,6%

Η κατάσταση θα χειροτερέψει	20%
Όσοι λύνουν το οικιστικό πρόβλημα θα τελειώνουν τη βασική εκπαίδευση	92,8%

Οι γονείς των μη Τσιγγάνων μαθητών, σε πολλές περιπτώσεις, διαφωνούν με την προοπτική φοίτησης των δικών τους παιδιών στο ίδιο σχολείο με τσιγγανόπαιδες. Σύμφωνα με τη γνώμη των εκπαιδευτικών οι κυριότεροι λόγοι αυτής της άρνησης καταγράφονται στον επόμενο πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4	
Λόγοι για τους οποίους διαφωνούν	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΟΥ ΣΥΜΦΩΝΕΙ
Είναι απλά ρατσιστές	40,8%
«Θα πέσει το επίπεδο της τάξης»	86%
Φοβούνται για την υγεία τους των παιδιών τους	80%
Αρνητική επιρροή συμπεριφοράς	81%

Είναι κι εδώ αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το 40% των εκπαιδευτικών πιστεύει ότι οι γονείς αυτοί είναι ρατσιστές.

Στο ερώτημα αν οι μαθητές ωφελούνται από τη συνύπαρξή τους στην ίδια σχολική τάξη με μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, οι απαντήσεις που πήραμε καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5	
Προκύπτει ωφέλεια για όλους τους μαθητές	ΠΟΣΟΣΤΟ %
ΔΙΑΦΩΝΩ	6,8%
ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ	19%

ΣΥΜΦΩΝΩ**74,2%**

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι οι ενεργοί εκπαιδευτικοί πιστεύουν σε μεγάλο ποσοστό ότι όλοι οι μαθητές θα είναι κερδισμένοι από τη συμμετοχή τους σε μια μεικτή τάξη.

Οι εκπαιδευτικοί της έρευνάς μας θεωρούν ότι το αναλυτικό πρόγραμμα δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες μαθητών με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Μόνο ένα ποσοστό 18,3% συμφωνεί σ' αυτό.

Μεγάλο είναι και το ποσοστό (71%) των εκπαιδευτικών που πιστεύουν ότι ύπαρξη μαθητών με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά(Παλινοστούντες, Αλβανοί κ.ά.) θα τους επηρεάσουν, ώστε να δουν με «άλλο μάτι» τους τσιγγανόπαιδες. Το ποσοστό αυτό μεγαλώνει και φτάνει 78% για τους δασκάλους που έχουν εργαστεί με τσιγγανόπαιδες, ενώ ελαττώνεται στο 64% γι' αυτούς που δεν έχουν εργαστεί.

Σε ερώτημά μας, σε ποια μαθήματα θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι εμπειρίες των τσιγγανοπαίδων, οι απαντήσεις που πήραμε δημιουργούν πολλές απορίες και ερωτηματικά:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6			
ΜΑΘΗΜΑΤΑ	ΝΑΙ	ΜΕΤΡΙΑ	ΟΧΙ
Γλώσσα	42,3	23,1	34,6
Μαθηματικά	53,8	13,5	32,7
Γεωγραφία	39,6	22,6	37,8
Ιστορία	18,6	21,6	58,9
Μελέτη Περιβ.	49,1	22,6	28,3
Φυσικά	19,2	23,1	57,7
Θρησκευτικά	14,6	29,4	54,9
Αγωγή	26,4	20,8	52,9
Αισθητική	47,1	28,3	24,5

Αγωγή			
Μουσική	74,5	10,9	14,5

Είναι φανερό από τις απαντήσεις ότι μόνο στο μάθημα της Μουσικής και των Μαθηματικών πιστεύουν οι δάσκαλοι ότι μπορούν να αξιοποιηθούν οι εμπειρίες των μαθητών αυτών. Σαφής είναι ακόμα η επιφύλαξη που διατυπώνεται για μαθήματα, όπως η Ιστορία και τα Θρησκευτικά.

Αν και παρατηρείται μια γενική επιφύλαξη σχετικά με την αξιοποίηση των εμπειριών των τσιγγανοπαίδων, ένα μεγάλο ποσοστό των δασκάλων του ερωτηματολογίου μας (65,6%) συμφωνεί τα καινούρια σχολικά εγχειρίδια να περιέχουν στοιχεία από τον πολιτισμό των Τσιγγάνων.

Το 31% του δείγματος δεν είχε συμμετοχή σε κανένα επιμορφωτικό πρόγραμμα, ενώ το 20% έχει παρακολουθήσει ένα μόνο πρόγραμμα επιμόρφωσης, αν και από προηγούμενες έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών τάσσεται υπέρ της συνεχής τους επιμόρφωσης.

Η ανάγκη για επιμόρφωση των δασκάλων, που εργάζονται με τσιγγανόπαιδες, είναι άμεση. Η ενδοσχολική επιμόρφωση θεωρούμε ότι θα πρέπει να γενικευτεί, γιατί συγκεντρώνει πολλά προτερήματα έναντι των άλλων μορφών επιμόρφωσης. Αυτό το είδος επιμόρφωσης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και σε πρώτη φάση να επιμορφωθούν όλοι οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν σε σχολεία, που φοιτούν μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Εξάλλου, οι εκτιμήσεις, που γίνονται από την πιλοτική εφαρμογή προγράμματος ενδοσχολικής επιμόρφωσης στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ, είναι ιδιαίτερα θετικές. Οι θεσμοί της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης των δασκάλων θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι άμεσες επιμορφωτικές ανάγκες τους.

Οι εκπαιδευτικοί, που έχουν εργαστεί με τσιγγανόπαιδες, είναι πιο θετικοί στην ένταξη αυτών των μαθητών στις «κανονικές τάξεις», αντίθετα με τους υπόλοιπους που δείχνουν πιο επιφυλακτικοί. Παρατηρείται μια τάση των εκπαιδευτικών να αποφεύγουν να αναλάβουν την ευθύνη ενός τμήματος, που αποτελείται και από τσιγγανόπαιδες. Ένας από τους λόγους που επικαλούνται είναι και η μεγαλύτερη προσπάθεια, που απαιτείται εκ μέρους τους, σ' ένα τέτοιο τμήμα. Ίσως, θα πρέπει να επανεξεταστεί η χορήγηση κινήτρων σ' αυτούς τους εκπαιδευτικούς.

Οι αλλαγές στο αναλυτικό πρόγραμμα είναι επιβεβλημένες . Αποσπάσματα από λογοτεχνικά βιβλία, ποιήματα και παραμύθια, που αναφέρονται στους Τσιγγάνους, θα πρέπει να εμπλουτίσουν όλα τα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας στο Πρωτοβάθμιο Σχολείο.

Σημαντικό και καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία παίζει η αναγνώριση από το σχολείο της πρότερης γνώσης, που το παιδί έχει ήδη αποκτήσει στην κοινότητά του, και η χρησιμοποίηση της γνώσης αυτής ως βάσης για την εκπαιδευτική διαδικασία. Αυτό προϋποθέτει από τους εκπαιδευτικούς, που πρόκειται να διδάξουν σε μαθητές με ιδιαίτερα γλωσσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως οι τσιγγανόπαιδες, να γνωρίζουν και να αποδέχονται τη διαφορετικότητα της τσιγγάνικης κοινότητας και να αξιοποιούν στοιχεία της κουλτούρας της στην εκπαιδευτική πρακτική.

Στην κατεύθυνση αυτή προτείνουμε οι πρακτικές ασκήσεις των φοιτητών των Παιδαγωγικών Τμημάτων να γίνονται και σε σχολεία όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδες.